

2020 • MAART

MARIËNBURG

JAAR 37 • 01

MAGAZINE

VAN EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN

GOD EN MENS

KERK IN EUROPA

KLOOSTERLEVEN OP EEN KEERPUNT

BAKSTEENGOTIEK

GOD WAAR BEN JE

TERUGBLIK CHRISTENDOM EN XENOFOBIE

COL OF ON

MARIËNBURG MAGAZINE VAN
EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN
IS EEN UITGAVE VAN MARIËNBURG,
VERENIGING VAN KRITISCH
KATHOLIEKEN, EN VERSCHIJNT
VIJF MAAL PER JAAR. OVERNAME
VAN ARTIKELLEN IS TOEGESTAAN NA
OVERLEG MET DE REDACTIE.

© 2020 MARIËNBURG
ISSN1878-8734

WEBSITE

www.marienburgvereniging.nl

REDACTIE

eindredacteur: Arthur van Tongeren

redacteuren:

Leon Goertz

Ad Krijnen

Jacques van Leeuwen

Ria Schoenmakers – van Osch

REDACTIE-SECRETARIAAT

Lidy Verdegaal

redactie@marienburgvereniging.nl

VORMGEVING

N-ything Design, Boxmeer

DRUK

Rekafa drukkers, Venlo

LIDMAATSCHAP / ABONNEMENT

Lidmaatschap van Mariënburg inclusief
abonnement op Mariënburg Magazine:
€ 35,- per jaar.

Abonnement zonder lidmaatschap:

€ 25,- per jaar.

Proefabonnement: 3 nr's voor € 15,-

Losse nummers: € 5,-

Aanmelden bij het secretariaat of via de
website.

IBAN: NL77 RABO 0329 9215 68

BIC-code: NLRABO2U

Mariënburg is ANBI erkend.

BESTUUR MARIËNBURG

Harrie van den Akker, voorzitter,
06-48590171

Ed Schreurs, lid, 0499-376480

Michel Besnard, lid, 040-2810073

Riet Bos, penningmeester, 06-43928591

Nicole Buijtendijk, secretaris, 030-2751989

bestuur@marienburgvereniging.nl

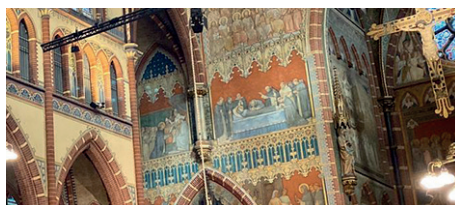
SECRETARIAAT

Het Fort 29

5581 AB Waalre

040-8442967

secretariaat@marienburgvereniging.nl

04

CHRISTENDOM EN XENOFOBIE

LIDY VERDEGAAL

06

KLOOSTERLEVEN OP EEN KEERPUNT

AD LEYS

09

BAKSTEENGOTIEK

aan de Duitse Oostzee

AD KRIJNEN

12

IN EUROPA

HENK BAARS

15

VAN MENSCH TOT MENS

LEON GOERTZ

18

GOD WAAR BEN JE

RIA SCHOENMAKERS - VAN OSCH

20

GOD EN MENS

JO DE WIT

22

KRITISCH KATHOLIEK

Een nieuwe inzending van een lezer

HENK HAEN

EN DE COLUMNS

14 Erik Jurgens: Toch zondaars, ook zonder vrije wil

23 Leon Goertz: Mist

24 Huub Schumacher: Nee, niet 'Laat maar gebeuren...'

NIETS IS ONMOGELIJK

REDACTIELID GESTOPT

Adrie de Jong heeft met ingang van januari 2020 haar taak als redactielid neergelegd. Vanaf deze plaats bedankt de redactie haar voor haar inbreng in de afgelopen jaren.

MEINUMMER WORDT EEN 'SPECIAL'

Het meinummer van Mariënburg Magazine, wordt een 'special': een uitgebreide bijdrage van Hermann Häring en Ad Krijnen over het onderwerp klerikalisme. Deze special verschijnt in het normale Magazine-formaat, maar zal geheel gewijd zijn aan één onderwerp.

U kent het vast, van uzelf of in uw omgeving: verwachtingen die omslaan in lauwhed, matheid, of zelfs cynisme. Je gaat zomaar geloven dat pessimisten gelijk hebben, dat je niet te veel moet verwachten. Daar moest ik aan denken nu 'onze' paus toch de deur niet open heeft gezet voor getrouwde priesters en vrouwen in het ambt: geen onorthodoxe oplossing voor de uitdagingen van deze eeuw, zelfs niet in het immens grote en bedreigde Amazonegebied. Misschien was het wel te veel verwacht: dat de paus zijn opdracht, opperste leider van de ene kerk te zijn, in de waagschaal zou stellen ten gunste van revolutionaire voorstellen die ons in Nederland zouden bevallen. Voor ons een droom, voor hem een 'mission impossible'. Daarom wat opbeurende woorden.

Uit het Lucas-evangelie: het begint met het verhaal van Zacharias en Elisabet die onverwacht toch het kind krijgen waarop zij hoopten; het eindigt met de Emmaüsgangers, die teleurgesteld in hun verwachtingen toch terugkeren naar Jeruzalem nadat hen de ogen geopend waren. De boodschap is: bij God is niets onmogelijk. Het paradoxale is dat zo'n omslag zich pas kan voltrekken als je de controle en het zeker weten voorbij bent, als je je toevertrouwt aan de tijd en aan anderen, als je jezelf ziet als onderdeel van een lang en oud verhaal. (ontleend aan Marcel Elsenaaars preek op de eerste adventszondag 2019 in de Amsterdamse Dominicus)

Laten we ons aansluiten bij Tsead Bruinja, dit jaar dichter des vaderlands, die ons voorhoudt: "laten we onmogelijk uit het woordenboek verwijderen en vervangen door nog niet mogelijk gemaakt, nog niet aan de juiste persoon gevraagd, nog door te weinig mensen aan gedacht, nog een paar schouders erbij: dan kan het – laten we onmogelijk vervangen door nog net niet of haast, het is een kwestie van tijd, en tijd kun je iemand geven."

Tijd kunnen wij ook elkaar geven. Wij moeten koers houden, ons geloof en onze hoop niet verliezen. We zijn een bevlogen beweging, toch? We koesteren een droom over een betere wereld en volgen ons kompas. Trekken we ons op aan het lied van Michele Najlis: Ga dan als de zalm tegen de stroom in met alle razernij van je woede. Wanhoop niet, het water zal stenen breken.

TER-
ZIJ-
DE

- VERSPREID MARIËNBURG MAGAZINE ONDER UW FAMILIE, VRIENDEN EN KENNISSEN
- ALS LID KUNT U EENS EEN PROEFNUMMER LATEN TOESTUREN NAAR EEN BELANGSTELLEND
- GEEF EENS EEN ABONNEMENT CADEAU

Het eerstvolgende reguliere nummer komt juli 2020 uit. Bijdragen uiterlijk 30 mei aan het redactie-adres.

TEKST
LIDY VERDEGAAL
FOTO
© MARIËNBURG

CHRISTENDOM EN XENOFOBIE

NATIONAAL DEBAT 30 NOVEMBER 2019,
DOMINICUSKERK AMSTERDAM

Ruim 120 mensen waren die zaterdagochtend in alle vroegte naar Amsterdam gereisd om in de Dominicuskerk het Nationaal Debat over christendom en xenofobie bij te wonen.

Er waren twee gerenommeerde sprekers. Stefan Paas, gereformeerd theoloog, hoogleraar missiologie aan zowel de Theologische Universiteit Kampen als bij de VU in Amsterdam, in 2018 Theoloog des Vaderlands. En Sophie in 't Veld, historica, sinds 2004 lid van het Europees Parlement voor D'66. Zij bespraken het thema vanuit twee totaal verschillende werelden: de orthodox christelijke wetenschapper tegenover de pragmatisch ingestelde en atheïstische politica.

VOOR DIEGENEN DIE ER NIET BIJ KONDEN ZIJN BIJ DEZEN EEN KORTE WEERGAVE VAN DE INHOUD VAN DE BEIDE INLEIDINGEN EN VAN DE DISCUSSIE.

Inleiding Stefan Paas

Stefan Paas begon zijn betoog met uiteen te zetten dat het uitgangspunt voor het debat, zoals geformuleerd in de flyer voor deze bijeenkomst, niet klopte. Daarin stond:

“De huidige tijd kent een grote opkomst van populistische en nationalistische stromingen. Het lijkt erop dat dit gedachtegoed een rijke voedingsbodem vindt in christelijk conservatieve kringen in alle kerken.”

Uit onderzoek blijkt echter, aldus de spreker, dat er geen aanwijzing is dat actieve kerkleden en orthodoxe christenen erg vatbaar zijn voor de vreemdelingenhaat en het constante ondermijnen van instituties dat je hoort bij populistische partijen. Integendeel, ze zijn juist minder gevoelig dan

andere burgers voor populisme en xenofobie. Het populisme in christelijk conservatieve kringen (zoals de evangelicals in de USA, de stemmers op CDA, CU of SGP in Nederland) groeit nauwelijks. Regelmatige kerkgangers in Duitsland blijken van alle burgers zelfs het minst vatbaar te zijn voor populistische partijen. Wel blijkt er een flinke aanhang te zijn onder cultuurchristenen: mensen met een kerkelijk verleden, randkerkelijken, die geen betekenis meer vinden in de kerk. Als deze cultuurchristen spreken over ‘de christelijke cultuur’ dan bedoelen zij een cultuur van traditionele gezinspatronen, overwegend blanken, geen moslims, een beetje dorps. Dat willen zij bewaren of ‘herstellen’.

Zijn conclusie is dat de opkomst van populistische partijen mede kan worden gezien als een gevolg van de snelle secularisatie van de laatste decennia.

Vervolgens gaf hij een uiteenzetting over populisme, dat hij definieert als het volk stellen tegenover de elite. Het volk is daarbij altijd goed, heeft altijd gelijk. Een populistisch politicus komt op voor het volk en spreekt namens hen: *de mensen in dit land hebben er genoeg van*. Maar er is rechts en links populisme. Voor rechtse populistten staat ‘het volk’ voor mensen die dezelfde taal spreken, dezelfde waarden hebben en bij voorkeur ook dezelfde huidskleur. De elite is voor hen de culturele elite. Linkse populistten spreken niet zozeer over het volk maar over een groep die als homogeen wordt voorgesteld (arbeiders, vrouwen, immigranten, laagopgeleiden). De elite is hier de economische elite.

Het moderne populisme is volgens Paas te vergelijken met stromingen als communisme of fascisme: men wil een politiek ideaal realiseren met politieke middelen.

Conservatieve christenen kunnen overigens zeker vatbaar zijn voor populisme, zij zijn bang voor de islam, ze houden van

schappelijk onderzoek wordt gesubsidieerd of niet. Zij ging ook in op het fenomeen dat er tegenwoordig nogal wat Amerikaanse populistische bewegingen actief zijn in Europa. Ze hebben een reactionaire agenda. Ze zijn voor het traditionele gezinspatroon, vrouwen moeten terug in de keuken en homo's in de kast. Ze zijn tegen abortus en tegen immigratie. Ze worden christenpopulisten genoemd, ze willen terug naar de gedroomde christelijke cultuur. Dit zijn dus de cultuurchristenen zoals Stefan

de staat Israël, ze hebben weerzin tegen linkse elites met hun gedram over abortus en euthanasie. Voor hen is de christelijke cultuur een veilige plek waar Zwarte Piet nog gewoon zwart is. Maar actieve kerkgangers of orthodoxe christenen zijn niet per se conservatief. Ze scoren juist vaak hoog in sociale waarden. Als voorbeeld noemde hij de enorme steun in kerkgaand Nederland voor de Bethelkapel in Den Haag bij het verlenen van kerkasiel aan een Armeens gezin. Dat waren grotendeels orthodoxe christenen. Orthodoxe christenen kunnen dus conservatiever of progressiever zijn, en dat kan per dossier ook nog weer verschillen. Zij verwachten hun heil en geborgenheid ook niet van de politiek. Politiek is voor hen een belangrijke bijzaak, niet meer en niet minder. En, benadrukte Paas, orthodoxe christenen zijn zeker niet xenofob. Zij zullen nooit op voorhand zeggen dat mensen uit bepaalde landen of met een bepaalde afkomst hier niet passen. De Bijbel leert immers dat 'je naaste liefhebben als jezelf' betekent dat je hem of haar behandelt zoals je zelf behandeld wilt worden.

Lezing Sophie in 't Veld

Sophie in 't Veld benadrukte in haar betoog dat de Europese Unie een waarden-gemeenschap is. Dat is vastgelegd in artikel 2 van het Europees Statuut. Daarin staat onder meer dat de waarden waarop de Unie berust zijn: eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten. Dat is de reden dat populistische partijen zo sterk anti-EU zijn. Zij gaf voorbeelden waaruit blijkt dat de politiek van de EU doordrenkt is van ethische zaken zoals migratie, subsidie bij humanitaire rampen, maar ook de vraag of bepaald weten-

Paas die benoemde. In Rome is met name Steve Bannon actief. Hij werkt samen met Amerikaanse kardinalen. In Nederland zoekt hij aansluiting bij de SGP en de Christenunie.

In 't Veld is niet bang dat populistten ergens in Europa ooit meer dan 25% van de stemmen zullen halen. Kenmerkend voor de EU is haar diversiteit, en die maakt tolerant.

DE DISCUSSIE

De discussie met de zaal ging met name over de diversiteit en de gelijkheid in de EU: er is plaats voor iedereen en voor alle opvattingen. Dat heeft geleid tot een zeer gevarieerd partijenlandschap. Het is goed mogelijk gebleken om een gemeenschap te vormen als je met elkaar van mening verschilt. Een moeilijk te beantwoorden vraag was die naar hoeveel rechten je moet geven aan mensen die de rechten van anderen willen beknotten. De discussie werd beëindigd met de bemoedigende constatering dat 80% van de Nederlandse kiezers niet op Baudet of Wilders heeft gestemd, en ook al niet de hele dag boos is. ●

IN HET ERFGOEDCENTRUM NEDERLANDS KLOOSTERLEVEN IN ST. AGATHA WERD VOORJAAR 2019 EEN TENTOONSTELLING GEOPEND MET DE TITEL **KLOOSTERS OP EEN KEERPUNT. NEDERLANDS KLOOSTERLEVEN IN TIJDEN VAN VERANDERING**, DIE VANAF 1 MEI TOT 31 OKTOBER 2020 WEER TE ZIEN ZAL ZIJN. "IN TIJDEN VAN VERANDERING" ZOU JE EEN EUFEMISME KUNNEN NOEMEN. JE ZOU OOK KUNNEN ZEGGEN **KLOOSTERS OP HET EINDPUNT**, WANT DAT IS DE FEITELIJKE SITUATIE VOOR ZO'N 90% VAN DE RELIGIEUZE INSTITUTEN IN NEDERLAND. HOE IS DAT ZO GEKOMEN?

KLOOSTERLEVEN OP EEN KEERPUNT

1. DE VERGRIJZING

Vanaf het begin van de 19^e eeuw kende het religieus leven in Nederland alleen maar groei, wat doorging tot de Tweede Wereldoorlog. Daarna groeide het absolute aantal religieuzen nog wel even, maar relatief, ten opzichte van het aantal katholieken in Nederland, was er al sprake van een afname. Waarschijnlijk was het aantal het hoogst in 1967: toen waren het er ongeveer 44.000. Per 1 januari 2019 waren het er nog 3.797.

Aan het eind van de jaren zestig vonden er ook in de religieuze instituten (orden en congregaties) ingrijpende veranderingen plaats. De oproep van het Tweede Vaticaans Concilie (in het document *Perfectae caritatis*) tot een "aangepaste vernieuwing" werd ter harte genomen. Intern veranderde er veel in de instituten. Gehoorzaamheid en zichzelf zoveel mogelijk wegcijferen was niet langer de allesoverheersende aanbevolen (soms afgedwongen) mentaliteit, persoonlijke ontwikkeling

mocht aandacht krijgen. Het habijt verdween. Er werd geëxperimenteerd met kleine leefgroepen, met gemeenschappen met leden van verschillende religieuze instituten en met zowel vrouwen als mannen. Het religieuze leven trilde in zijn voegen: veel moest voortaan 180 graden anders. Men droeg scholen en zorginstellingen over aan maatschappelijke organisaties. Nieuwe werkzaamheden werden opgepakt, meestal ter nabijheid en ondersteuning van mensen aan de zijlijn van de maatschappij. Kerkpolitiek voelde men zich thuis bij wat 'het andere gezicht van de kerk' zou gaan heten.

Het aantal religieuzen daalde na 1967 snel: velen traden uit, er kwamen nog nauwelijks nieuwelingen bij. Zijn er redenen voor de daling aan te wijzen? Heel in het algemeen zou je secularisering, modernisering en individualisering kunnen noemen, waardoor de keuze voor het religieuze leven minder plausibel

werd. En dat er minder jongere religieuzen waren en veel uitredingen, verminderde de aantrekkingskracht nog meer. Daarnaast is er een aantal andere verklaringen te geven. Persoonlijk roepingsbesef was voordien niet het enige motief om in te treden. Er waren ook cultureel-maatschappelijke factoren die het intreden bevorderden: de mogelijkheid om actief in kerk en maatschappij te werken en dan met name in het onderwijs, de gezondheidszorg en hulpverlening aan de armen, ook in de zogenaamde 'missielanden'. Intreden betekende een kans

op een gedegen intellectuele en professionele vorming, die men anders (vanwege afkomst, financiële middelen of geslacht) niet gehad zou hebben. Intreden betekende zo ook klimmen op de maatschappelijke ladder. Deze factoren verdwenen.

Theologisch gezien is het ontstaan van een religieus instituut meestal een antwoord op een bepaalde kerkelijke of maatschappelijke

situatie. Een nieuw *charisma*, een genadegave van de Heilige Geest als kern van de spiritualiteit voor een nieuw religieus instituut, komt niet terecht in een cultureel vacuüm; ook hier geldt *gratia supponit naturam*, de genade bouwt verder op de natuur. Dat de culturele omstandigheden veranderden en anderen op terreinen als de zorg en het onderwijs de religieuzen het werk uit handen namen, had consequenties voor de religieuze instituten. Die zijn immers geen doel op zich! Wij kunnen niet anders dan nuchter accepteren dat de speciale 'missie' van een religieus instituut een einde kan hebben. Zo de gang van zaken begrijpend, werd het gebruikelijk om niet te spreken van 'afbouw', maar van de 'voltooiing' van een religieus instituut. Immers: de opdracht van het begin is volbracht.

2. BESTUURLIJKE PROBLEMEN

De vermindering van de aantallen leidde in de loop van de jaren negentig tot bestuurlijke problemen. Het kleiner in omvang worden van de religieuze instituten en de toenemende gemiddelde leeftijd werden het duidelijkst merkbaar in de steeds grotere moeite die men per instituut had om huisoversten te vinden. Dat was het middenkader in de religieuze instituten.

Een bijzondere problematiek was er voor de religieuze instituten die alleen in Nederland gevestigd zijn en die geen deel uitmaken van een groter internationaal geheel: hoe is leiding aan die instituten – die een gegarandeerde mate van autonomie binnen de kerk hebben – te verzekeren als uit eigen kring kwalitatief goede bestuurders onvoldoende beschikbaar zijn? Meteen is toen gesteld dat fusie van dergelijke religieuze instituten geen oplossing bood. Zoals een hooggeplaatste Vaticaanse functionaris eens zei: twee lijken in één doodskist levert geen nieuw leven op!

Over een visie noch over juridische instrumenten noch over concrete handleidingen bij deze problematiek beschikt men ten Vaticane. En dat mag toch opmerkelijk genoemd worden, omdat de situatie in Nederland niet uitzonderlijk is: in heel West- en Midden-Europa, in Noord-Amerika en in Australië is er dezelfde problematiek.

Vanaf 2000 rekende de Konferentie Nederlandse Religieuzen, het samenwerkingsverband van (bijna alle, toen zo'n 190) instituten, het tot haar verantwoordelijkheid om in deze problematiek het voortouw te nemen. Men deed dat vanuit de stelling dat de waardigheid van een instituut en de kwaliteit van leven centraal moeten staan en dat onzorgvuldigheden in besluitvormingsprocessen vermeden dienen te worden.

In de jaren daarna zijn voor de religieuze instituten in de 'staat van voltooiing' op hoofdlijnen de volgende drie oplossingen gevonden.

Voor de religieuze besturen is het materiële deel van de taak over het algemeen het zwaarste, omdat dit heel eigen competenties vraagt. Meestal stond men daar emotioneel ook ver vanaf. De oplossing was om de zakelijke aspecten van een instituut in een aparte kerkelijke rechtspersoon onder te brengen. In het bestuur daarvan konden deskundige niet-leden de bestuursfuncties vervullen. Als zo'n rechtspersoon is opgericht, naast het religieus instituut, kan de religieuze overste zich concentreren op de persoonlijke en spirituele belangen van de leden.

Als er vanuit het religieus instituut zelf geen lid meer als algemeen overste beschikbaar is, kan een persoon die geen lid is van het instituut benoemd worden als bestuurder. Die benoeming wordt gedaan door de bisschop bij congregaties van diocesaan recht (22 daarvan zijn alleen in Nederland gevestigd) en door het Vaticaan bij congregaties van pauselijk recht (er zijn

FOTO

© ERFGOEDCENTRUM
 NEDERLANDS KLOOSTERLEVEN
 ST. AGATHA

er 6 die alleen in Nederland gevestigd zijn). Een aantal jaren hebben in het bisdom Breda leken deze verantwoordelijkheid op zich genomen, maar na een interventie door het Vaticaan (in 2015) kan die rol van bestuurder alleen nog door een (vrouwelijke of mannelijke) religieus, een priester of een diaken vervuld worden. Aan de vraag of daarvoor ook competente mensen beschikbaar zijn werd geen aandacht besteed. Een derde oplossing is beschikbaar voor gemeenschappen in Nederland die deel uitmaken (als provincie of op andere wijze) van een groter internationaal geheel: dan kunnen er manieren gevonden worden om binnen het eigen instituut het leidinggeven aan de Nederlandse gemeenschap te borgen. Daarbij verliest die Nederlandse gemeenschap wel een groot deel van haar zelfstandigheid en bestuurlijke bevoegdheden. Denk aan het deel gaan uitmaken van een andere provincie, of als gemeenschap rechtstreeks onder het gezag van het generaal bestuur (in Rome of elders) komen. Met deze drie oplossingen is er per instituut de verzekering van bestuurlijke verantwoordelijkheid, zodat de belangen van de leden in Nederland kunnen worden behartigd.

3. DE TOEKOMST

Religieuze instituten zijn ontstaan als antwoord op een kerkelijke of maatschappelijke nood. Om een toekomst te hebben moet er voor hen een duidelijke rol zijn in onze huidige maatschappij. Maar is er in onze tijd ook een nood aan te wijzen waarop religieuze instituten, bestaande of nieuwe, een antwoord zouden kunnen zijn?

In kringen van religieuzen bemerkt men al jaren een grote belangstelling voor spiritualiteit. Denk aan de grote aantallen gasten in de abdijen – die overigens nauwelijks tot nieuwe intredingen leiden. Denk ook aan de diverse bewegingen van leken naast de religieuze instituten waarvan men de spiritualiteit waardeert, bijvoorbeeld de Lekendominicanen of Lekenmaristen, in de zoektocht naar ‘zin’ in het leven. Dat lijkt zeker een nood te zijn in onze actuele cultuur.

Verder zijn er initiatieven om de traditionele waarden van het kloosterleven opnieuw vorm te geven in bestaande zelfstandige religieuze leefgemeenschappen en stadskloosters, die zich daarvoor dan wel opnieuw moeten ‘uitvinden’. Daarnaast vestigden zich de afgelopen jaren enkele nieuwe instituten in Nederland, waaronder de Broeders van Sint Jan en de Dienaressen van de Heer en de Maagd van Matará. Maar zij lijken niet bepaald het resultaat van fundamentele vernieuwing of van een geheel nieuw charisma, door de Geest gegeven, om aan een nood van onze tijd tegemoet te komen. Zij maken

eerder de indruk van een hang naar het verleden, naar traditionaliteit. Maar zij verdienen ook ons respect vanwege het idealisme van de (veelal jonge) leden.

4. RESPECT EN DANKBAARHEID

De Duitse filosoof Martin Heidegger zei eens over kerkgebouwen “Waar zo veel is gebeden, is het goddelijke op een heel bijzondere manier nabij”. Al had de van huis uit katholieke Heidegger afstand genomen van de kerk, toch had hij eerbied voor een plaats waar vele eeuwen gevierd, vereerd en gebeden is. Voor mij geldt deze uitspraak ook voor de momenteel nog bestaande religieuze instituten in Nederland, een honderdtal kleine gemeenschappen van bejaarde en hoogbejaarde mensen. In de geest van Heidegger is ook hier eerbied op zijn plaats. Ook al zijn er enkelingen in die instituten, vrijwel allen overleden,

die het vertrouwen van mensen ernstig beschaamd hebben. Hun instituten hebben zoveel betekend voor het onderwijs en de zorg in Nederland! Ik schat in dat voor twee derde van alle zorginstellingen in

Nederland het fundament is gelegd door religieuze instituten. Zij boden hun leden daarmee een welbested leven ten dienste van anderen. Veel van die leden zijn er gelukkig geworden in hun zoektocht naar God en naar zichzelf. En zij hebben velen, katholieken en anderen, een spiritualiteit aangeboden die hun geloof meer diepgang en intensiteit gaf, en hun maatschappelijke inzet van blijvende inspiratie voorzag. En *last but not least*: Nederlandse religieuzen hebben ook in veel andere landen en werelddelen een belangrijke rol gespeeld in de opbouw van de kerk, in het onderwijs en in de zorg.

Dan passen respect en dankbaarheid. ●

AD LEYS (1952) STUDEERDE THEOLOGIE EN FILOSOFIE IN TILBURG. IN 1995 PROMOVEERDE HIJ IN NIJMEGEN BIJ PROF DR KNUT WALF. VAN 1999 TOT 2009 WAS HIJ ALGEMEEN SECRETARIS VAN DE KONFERENTIE NEDERLANDSE RELIGIEUZEN (KNR), DAARNA TOT 2015 STAFMEDEWERKER VOOR ‘VOLTOOIING’ VAN RELIGIEUZE INSTITUTEN ALSMEDE VOOR KERKRECHTELIJKE ZAKEN. MOMENTEEL BEKLEEDT HIJ ENKELE BESTUURS- EN ADVIESFUNCTIES. DIT ARTIKEL IS EEN VERKORTE WEERGAVE VAN TWEE INLEIDINGEN DIE HIJ IN 2019 HIELD IN HET ERFGOEDCENTRUM NEDERLANDS KLOOSTERLEVEN IN ST. AGATHA.

BAKSTEENGOTIEK

AAN DE DUITSE OOSTZEE

Hoe leefden de christenen in de eerste helft van de Middeleeuwen in een uithoek van het Heilige Roomse Rijk, meer bijzonder in de Hanzesteden aan de Oostzee? Wat kunnen we daarvan nog op het spoor komen? In september maakte ik een groepsreis mee naar dat gebied, onder leiding van een erudiet kunsthistoricus. Het werd een ontdekking.

Wij hier in het Westen denken bij gotiek vooral aan Frankrijk, België, onze eigen oudere steden: bijna altijd gotiek in natuursteen. Maar aan de Oostzee hadden ze geen natuursteen. Die zou alleen van heel ver – en dus met veel moeite en voor veel geld – aan te voeren zijn. Maar ze hadden wel leem. Ter plaatse bouwde men ovens en bakte stenen. En van overzee werden ook bakstenen aangevoerd op de koggeschepen van de Hanze. Want die zouden anders zonder ballast van hier naar ginds moeten varen om handelswaar te halen: huiden, hout, vis. Een schip moet tegenwicht bieden aan de kracht van de golven. Dus bracht men baksteen mee van hier. Vaak ook gingen architecten mee. Zo waant men zich nu nog, door Gdansk lopend, ergens aan de Prinsengracht of in de binnenstad van Antwerpen, vooral als de zon op de gevels schijnt.

De streek is nog niet opgenomen in het massatoerisme. Soms hoorden we onze groep aanduiden als “eine Reisegruppe”. Ook bij grotere reisdoelen waren er maar zelden andere toeristenbussen te zien. Tot aan de *Wende* (1989) was het gebied beperkt toegankelijk. Dat bleek nadien ook voordelen te hebben. Hoewel vele binnensteden uitgewoond en met veel achterstallig onderhoud uit de DDR-tijd kwamen, hield dit ook in dat zij geen slachtoffer geworden waren van de sloopwoede der zestiger jaren, die in onze binnensteden zoveel kapotgemaakt heeft. Met veel geld uit de Bondsrepubliek en geduldig jarenlang herstellen en renoveren, kwam de oude glorie van paleizen, stadhuizen, kerken, stadsvilla's en particuliere huizen weer te voorschijn. Nu, dertig jaar later, is het vaak een lust daar te zijn. Hoewel er ook nog veel wacht op betere tijden. Want het gebied is tegelijk nog

Wat opviel, was de afwezigheid van tabernakels, monstransen, godslampen en grote nadruk op de hostie

maar mondjesmaat opgenomen in de Europese economische ontwikkeling, ook al zijn de autowegen geheel hersteld, gemoderniseerd en uitgebreid. Dat geeft in de streek ook veel frustratie, getuige de opkomst van nieuwere politieke formaties ter rechterzijde.

Onze belangrijkste doelen waren de grote stadskerken en stadhuizen, vaak aan majestueuze marktpleinen. Juist daar bereikte de baksteengotiek haar hoogste kwaliteit, ook letterlijk: torens tot 125 meter, gewelven tot 38,5 meter (St. Marienkirche, Lübeck). De patroonheiligen waren steevast Maria, Nicolaas en Jakob. Maria als de ‘Sterre der Zee’, vanaf de vroege christeneeuwen een eretitel voor Maria, vaak als opvolgster van Isis, Aphrodite, Venus. Nicolaas was de patroonheilige van de zeevaarders (vandaar ook de vele Nicolaaskerken in ons eigen land). Jakob was er vanwege de vele pelgrims naar Santiago de Compostella vanuit Scandinavië en het Balticum, die via deze havens aansluiting vonden op de Duitse pelgrimsroutes.

Het gaat over Hanzesteden. De gebouwen kwamen tot stand in de grote welvaart, die de handel via het Hanzeverbond met zich bracht.

FOTO

© AD KRIJNEN

De kerken zijn Lutherse kerken. Bij ons lijken die in soberheid veel op de Calvinistische. Zo niet in Duitsland. Luther wilde zijn hervorming binnen de katholieke kerk realiseren. Slechts door de arrogante behandeling van zijn stellingen is het Lutheranisme een aparte denominatie geworden. In Mecklenburg-Vorpommern heeft dit meegebracht dat de hele kerkinventaris op het moment van overgang bewaard is gebleven: talloze altaarstukken, fresco's, enorme kruisbeelden hoog in de koorafscheiding, heiligen-

Geen offeraltaar op een hoogte, maar een ronde tafel die zo laag is dat men daaraan naar oude gewoonte kan aanliggen

beelden. In deze rand van het Heilige Roomse Rijk heeft dit ook tot gevolg gehad, dat nog veel intact is gebleven van vóór de Gregoriaanse Hervorming (11e en 12e eeuw). Zo zag ik enkele keren afbeeldingen van de acht kerkvaders: de vier Westerse (Gregorius, Ambrosius, Augustinus, Hiëronymus) én de vier Oosterse (Johannes Chrysostomus, Basilius de Grote, Gregorius van Nazianze, Athanasius van Alexandrië). Dat komen we in onze kerken niet vaak tegen. Er waren dus nog verbindingen met beide 'longen' van de Kerk. Maar wat vooral opviel was dat de christenen van toen hun vroomheid beleefden zonder devoties en beelden van het Heilig Hart van Jezus, het Heilig Hart van de maagd Maria, zonder Onbevleete Ontvangenis, Tenhemelopneming met ziel en lichaam en verschijningen te Lourdes en Fatima. Omdat ook alle heiligen van nadien afwezig waren, was het percentage klerikale heiligen en kloosterlingen lager en dat van gewone christenen hoger.

Wat mij echter vooral opviel, was de afwezigheid van tabernakels, monstransen, godslampen en grote nadruk op de hostie. In de kerk van Udenhout, Noord-Brabant, staan aan weerszijden van het tabernakel op het barokke hoofdaltaar twee Westerse kerkleraren. Drie van hen zijn uit de bekende reeks van vier. Maar de grote bijbelgeleerde Hiëronymus is vervangen door Norbertus (1080 - 1134), een monstrans in de hand. Juist hij is de grote man van de bestrijding van christenen die niet voetstoots mee wilden gaan met de massieve interpretatie van nieuw-testamentische teksten over de tegenwoordigheid van de Messias te midden van de eucharistie vierende gemeenschap, zoals geformuleerd op de Vierde Synode van Lateranen in 1215. Dat is precies wat werd ingezet door die synode: de Bijbel verloor zijn eerste plaats aan de "werkelijke tegenwoordigheid". Reeds Schillebeeckx heeft in 1979 gewezen op de relevantie van deze overstap van de "mystieke tegenwoordigheid" naar de "reële tegenwoordigheid" en op het feit dat wij veel aan collectief geheugen verloren hebben door het Oosters Schisma (1054). Ik trof in de cisterciënzerkloosterkerk van Bad Doberan twee belangrijke stukken aan, die beide een *silent witness* zijn van de dagen vóór en na dit synodebesluit.

Het eerste staat bekend als Corpus-Christi-Altar. Een merkwaardige benaming, want zoals onze begeleider benadrukte: het is de laatst bekende schildering van de eucharistie in de vorm van de maaltijd: geen offeraltaar op een hoogte, maar een ronde tafel die zo laag is dat men daaraan naar oude gewoonte kan aanliggen. Ook vind men daar twee schoteltjes met een vis erop: verwijzing naar het evangelieverhaal van de wonderbare spijziging met vijf broden en twee vissen (de maaltijd was niet mensen uitsluitend, maar insluitend). Maar

Corpus-Christi-Altar

in plaats van de vijf broden staat een rond broodje afgebeeld, verwijzend naar de ronde hostie zoals die gebruikelijk geworden was. Een van de apostelen heeft een mes in de hand om die vissen schoon te maken. De gouden achtergrond (doorkijk naar het hemels gastmaal) en de gestileerde uitbeelding van de personen (allen, samen met Jezus als gastheer, gelukzaligen met nimbus) leunt nog heel sterk aan tegen de traditie van de Oosterse iconenschilders. Duidelijk vanuit de maaltijdinterpretatie der avondmaals teksten, gangbaar in de eerste twaalfhonderd jaar. Het paneeltje is van 1330!

Het tweede is de sacramentstoren, van 1360 of 1380, op enkele meters noordelijk van het paneeltje. Het is de oudste sacramentstoren van Duitsland. In het eerste millennium werden resten van het in de viering gebruikte brood bewaard voor stervenden en ernstig

zieken. Dat gebeurde bij de voorganger thuis, later in een eenvoudige nis in de kerkmuur. Pas na de keuze van de Vierde Lateraanse Synode in 1215 voor de offerinterpretatie van de teksten (transsubstantiatie) werden de overgebleven hosties met veel meer eerbied omgeven en kwamen er rijk versierde sacramentstoren. Het concilie van Trente bepaalde later dat dit voortaan moest gebeuren in een tabernakel dat op het hoogaltaar moest staan. Blijkbaar waren de besluiten van die Synode intussen doorgedrongen tot aan deze noordrand van het Heilige Roomse Rijk. In die dagen was dit cisterciënzerklooster zeker opgenomen in de koeriersdiensten van de abdijen onderling, het internet van toen, maar dan met de snelheid van de mensenvoet of paardenhoef, en dan niet eens in de wintermaanden.

Zo kom ik uit bij de actualiteit van nu. In verband met het grote misbruikschandaal wordt in de theologische discussie momenteel met meer aandacht dan tot voor kort gekeken naar de ontstaansgeschiedenis van de “werkelijke tegenwoordigheid”. Hieraan ligt namelijk de al genoemde, ten diepste feodale offerinterpretatie ten grondslag. De Gregoriaanse Hervorming zag deze vorm van tegenwoordigheid als een belangrijk argument om de clerus tot eerste feodale stand te verklaren. Dat is: boven keizers, koningen en gewone gelovigen. Als exclusief de priesters de consecratiewoorden mochten spreken, moesten die wel de eerste feodale stand zijn! Dit irreële zelfbeeld van de clerus heeft de hoge machtspositie meegebracht die een belangrijke oorzaak is van het misbruik. Zoals intussen wel duidelijk is, komt misbruik overal in de maatschappij voor. Maar hier, bij deze eerste stand met haar hoge morele standaard schrijnt dit des te meer. De twee *stille getuigen* van Bad Doberan markeren precies deze overgang van gekozen voorganger naar gewijde offerpriester. ●

Oudste sacramentstoren van Duitsland

In het eerste millennium werden resten van het in de viering gebruikte brood bewaard voor stervenden en ernstig zieken. Dat gebeurde bij de voorganger thuis, later in een eenvoudige nis in de kerkmuur

TEKST
HENK BAARS
FOTO
© HENK BAARS

I N E U R O P A

INGO-BIJEENKOMST RAAD VAN EUROPA, STRAATSBURG 28 - 31 OKTOBER 2019

Daar zijn we dan, bij de grote bijeenkomst van bijna 350 INGO's (International Non-Governmental Organizations) uit heel Europa, die de Raad van Europa adviseren. We proberen stem te geven aan dat gigantische netwerk van – over het algemeen – vrijwilligersorganisaties, die allemaal op een bepaalde manier bezig zijn met mensenrechten, democratische verhoudingen, gender-issues, machtsmisbruik en corruptie. Als je wilt kun je echt invloed uitoefenen, maar het voelt voor mij deze eerste keer nog als stage lopen.

We logeren bij de Oblaten van Maria Immaculata. Zo te zien een zeventigerjarengedouw, maar sleets. Ze gaan iets nieuws bouwen in hun achtertuin en breken dit gebouw af. In de loop van de week krijg ik wel in de gaten dat dat een juiste beslissing is. Het gebouw wordt bevolkt door meer dan 80 Oblaten en is niet goed onderhouden. Een enkeling spreekt Engels, en een van hen lijkt ontzaglijk veel op de huidige paus. Dat weet hij, we lachen er regelmatig over, maar we hoeven nog niet voor hem te knielen. De paters leven zeer eenvoudig, hun kamerinrichting is die van uiterst sobere

celibatairen. Sommigen doen nog vrijwilligerswerk in de stad, van anderen is de gezondheid zeer broos. Er wonen ook enkele Afrikaanse priesters die theologie studeren in Straatsburg.

Wij, Hugo Castelli en ik, slapen in kamers boven in het gebouw. We hebben een hele verdieping voor onszelf alleen. Toch logeren er ook nog leden van Andante, een koepel van Europese katholieke vrouwenorganisaties. Ze zijn er met mensen uit Nederland, Duitsland en Engeland. Zij volgen nog intensief de resultaten van de Amazonesynode. In Nederland hebben wij die belangstelling al min of meer verloren. Het heeft allemaal te lang geduurd en het geloof in echte veranderingen is verdwenen. Maar niet als het gaat over de vele maatschappelijke onderwerpen die passeren bij de INGO-bijeenkomst. Want daarvoor zijn we in Straatsburg.

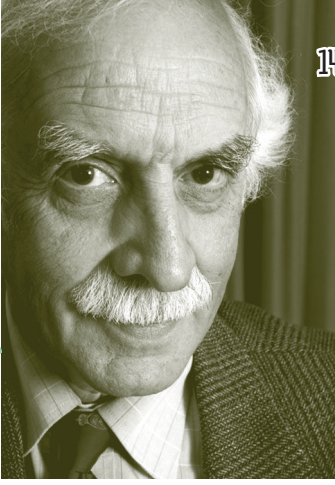
Hugo is de Spaanse mede-vertegenwoordiger van de INGO die wij hier vertegenwoordigen, namelijk het *European Network Church on the Move (EN)*. Een kritisch katholiek netwerk, dat speciaal is opgericht om invloed te verkrijgen op maatschappelijke kwesties binnen de Raad van Europa. EN heeft de NGO-status. Mariënborg is al sinds jaar en dag lid van EN. Ik merk dat Hugo Castelli, en daarvoor Francois Becker (Frankrijk), veel gedaan hebben in de talloze werkgroepen die er zijn. Ik probeer zoveel mogelijk mee te maken, maar heb toch nog lang niet alles in de gaten. Zoals overall, lopen zaken via mensen die je leert kennen. 'Wie is wie' is erg belangrijk. Ik heb voor de gelegenheid maar visitekaartjes gemaakt en ik ben ze na afloop bijna allemaal kwijt. Wat waren de *highlights*? Er is veel gesproken over een grote structuurverandering, waarbij de vergadering wat meer invloed zal krijgen op de Europese Raad. Maar voor dat onderwerp ben ik nog onvoldoende ingewijd.

Ik neem jullie mee in een vogelvlucht. Sterk was de inbreng van de werkgroep *gender-equality*. Zij voerden bij elke bijeenkomst actie. Een onderwerp als prostitutie verdeelde

Er worden banden gesmeed die uiterst essentieel zijn voor de samenhang in Europa

het gezelschap, want niet iedereen hanteert dezelfde definities, bijvoorbeeld van vrouwenhandel. Maar gender gaat niet alleen over vrouwen. De Nederlander Simon Matthijsen is voorzitter van de belangrijke commissie Mensenrechten. Bij deze grote vergadering zat vrijwel iedereen op het puntje van zijn stoel, vooral toen een Koerdische afgevaardigde het woord nam. De Koerdische partij wordt eigenlijk nergens in Europa vertegenwoordigd. Fayik Yagizay pleitte voor een brede vredesconferentie. Gender? Bij de Koerden zijn er altijd twee mensen burgemeester: één vrouw en één man! Dan komt het onderwerp *hate-speech* voorbij: in verschillende landen is er al een wet. In Nederland lijkt het er niet op dat daaraan wordt gewerkt. Het wordt ook duidelijk dat Nederland behoorlijk achterloopt met de opvang van migranten. Frankrijk en Duitsland hebben daar veel meer ervaring mee.

Interessant waren de landenrapporten, zowel Roemenië als Italië deden verslag van hun democratische voortgang, in aanwezigheid van de onderscheiden ambassadeurs. De Roemeense ambassadeur was soms zichtbaar geraakt door het verslag van de lokale NGO's. Uitleg van hem: wij hebben niet in de gaten hoe diep de corruptie in onze cultuur is ingebakken. Het is zoiets als het gebruik van mes en vork, zo gewoon en aanvaard. En er worden mythen ontkracht, bijvoorbeeld de mythen rond de migrantenstromen. De meeste mensen willen helemaal niet van hun plek weg. Zij vluchten weg van grote risico's, zoals oorlog en grove schending van mensenrechten. Klimaatslachtoffers bijvoorbeeld komen niet naar Europa. En dan was er natuurlijk discussie over de Europese identiteit. Europa is diversiteit. Wat zou een

ERIK JURGENS

TOCH ZONDAARS, OOK ZONDER VRIJE WIL

Het is wat met die vrije wil. Volgens Calvijn kun je alleen het goede doen dankzij Gods genade. Niet uit jezelf. Komt daar Dick Swaab aanzetten, neurobioloog, met de boodschap dat Calvijn ten dele gelijk heeft. Calvijn vond nog dat wij, vanwege de erfzonde, uit onszelf wel het kwade konden doen. Maar Swaab gaat verder (*Wij zijn ons brein*, 2010). Hij zegt dat we überhaupt geen vrije wil hebben. Alles wat wij doen wordt bepaald door de hersenen. Die worden bepaald door onze genen, en vervolgens door onze omgeving “die zich vastlegt in ons brein”.

Dus helemaal geen vrije wil, noch ten goede noch ten kwade. Wat wij denken te beslissen is ons ingegeven door ons brein, en de invloed van onze omgeving op ons brein. Vroeger was ik nog zo’n brave roomse jongen die dacht dat we goed konden doen en kwaad, en dat wij daarvoor in het hiernamaals worden beloond dan wel gestraft. Maar nee. Dat oude idee was zo gek nog niet. Je kon de mensen hun gedrag toerekenen. Kwaad gedrag kan je in het gevang doen belanden, tot goed gedrag word je door je medemensen opgevoed en gesterkt. Gelukkig maar, zo kan een samenleving bestaan. Want als er niet wordt afgerekend op het overtreden van wezenlijke normen – stelen, doodslaan, vrouwen roven, kinderen verwaarlozen, leugens verspreiden, en zo – dan gaat de samenleving ten onder. Religie heeft steeds een grote rol gespeeld, door van die wezenlijke normen (bijv. de Tien Geboden) te zeggen dat zij van Boven komen. En dat God wil dat je je eraan houdt. En zo niet: het eeuwige vuur. Prachtige ondersteuning van overlevingsregels van een samenleving, door die regels op een hoger plan te tillen.

Nu hebben wij intussen van Harry Kuitert – oorspronkelijk een calvinist – geleerd: “Alle spreken over Boven komt van beneden”. Die Tien Geboden heeft de mens dus gewoon zelf bedacht. En er vervolgens een godsdienstig sausje aan gegeven: de Heer wil het. Nuttig in primitieve tijden, een belangrijke steun in de strijd om ons samen te laten overleven. Maar in onze tijd is dat sausje weg. Nu hebben we een ethiek gebaseerd op redelijk overleg. Morele normen ontstaan dan vanuit de samenleving, omdat deze ze nodig heeft. En we handhaven ze zo goed en zo kwaad als het kan. Een wezenlijk middel daartoe is om eenieder aansprakelijk te stellen voor diens gedrag. Dat gaat ervan uit dat wij vrij zijn om ons gedrag zelf te bepalen, we dus een vrije wil hebben. Als die er niet is, volgens Swaab, en we niet anders doen dan wat onze hersens ons bevelen, kunnen we ook redelijkerwijs niet aansprakelijk worden gesteld voor ons gedrag. We zijn immers willoze uitvoerders van de inhoud van onze hersenpan....

Laten we dan maar gewoon afspreken dat we die vrije wil wél veronderstellen, of die bestaat of niet. En dat ik daarom bijvoorbeeld aansprakelijk ben voor deze column. Doen we al lang zo. Gewoon mee doorgaan, niks aan de hand.

*En er worden mythen ontkracht,
bijvoorbeeld de mythen rond de
migrantenstromen*

moderne identiteit van Europa zijn? Alle aangesloten landen hebben wel ongeveer dezelfde problemen. In ieder geval vinden velen dat het liberalisme als basisfilosofie in een ‘dead end’ zit. De Brexit is niet echt een onderwerp, maar wel wordt geconstateerd dat Europese burgers feitelijk niet praten met Engelse burgers. Dat doen alleen de politici. Opvallend was dat er overal in Europa een sterke roep is voor ‘housing’ voor kwetsbaren. In Nederland bijvoorbeeld voor daklozen, die meer en meer op straat leven. Ik breng ‘wonen’ in als issue in de werkgroep armoede. Geen woning hebben is een belangrijke oorzaak van armoede. Wonen is een mensenrecht. Ik blijf die werkgroep volgen en zal mijn bijdrage namens Mariënborg leveren.

Tot slot. Ik heb nog acht pagina’s aantekeningen waar ik nog niks over heb gezegd. Het is teveel voor één artikel, maar laat duidelijk zijn dat Europa leeft in de zachte onderbuik van de Raad van Europa. Tegelijk met de INGO-bijeenkomst was er een congres van honderden burgemeesters uit heel Europa, maar ook uit Japan, Rusland en Turkije, over de democratie in steden en dorpen. Er zijn voortdurend van dit soort congressen in Straatsburg waar weinigen van horen, maar er worden wel banden gesmeed die uiterst essentieel zijn voor de samenhang in Europa. Het werken aan die samenhang is vooral een zaak van burgers die elkaar in hun idealen leren kennen en die werken aan gezamenlijke programma’s.

Tijdens de slotbijeenkomst wordt het *Alle Menschen werden Brüder* gespeeld. We gaan staan en het ontroert me. ●

VAN MENSCH TOT MENS

Hoe al lerend de wereld verandert

Juf Els verwelkomde ons in de tweede klas met een tekening van een prinses, een kabouter en Bambi, op de linkervleugel van het bord. Op het middenvlak en de rechterkant kwamen de sommen en woordjes en alle probeersels van onze ontwakende hersenen die we op het bord kriebelden. Op het einde van de dag klonk: *Mag ik het bord uitvegen?*

Zo werden de sommetjes en nieuwe woordjes met alle fouten en hanenpoten door de natte spons tenietgedaan. De volgende dag begonnen we met een leeg bord om nieuwe wijsheden op tentoon te spreiden. Alleen die mooie tekening, die bleef staan. Maar na een maand moest ook die eraan geloven. Gelukkig toverde de juf de volgende dag weer een nieuw tafereel op het bord, zodat we niet lang hoefden te treuren over het heengaan van de prinses met haar entourage. Zo gaat dat in het onderwijs. Je leert wat, je klungelt wat aan,

mooie dingen blijven even hangen en de knoeiboel wil je zo gauw mogelijk vergeten: uitvegen die handel, om aan het front van de nieuwe dag weer wat slims en leuks bij elkaar te fantaseren.

Dit toont aan dat niet alles wat ooit op het bord geschreven werd eeuwigheidswaarde heeft. Zelfs het mooie zal vroeg of laat aan de vergankelijkheid worden prijsgegeven. Daarom gaat de juf de volgende dag niet zeuren over fouten die je eerder maakte. Geen zout in de wonden en elkaar met je zwakke kanten pijnigen. Sommige klasgenootjes hebben daar wél een handje van en verpesten daardoor je vreugde om de nieuwe dag.

MEER BORDEN

Wat op het schoolbord gepresenteerd wordt als voeding voor ons verstand, heeft raakvlakken met het bord waarop we het dagelijkse voedsel voor ons lichaam voorgeschoteld krijgen.

Ook hier gaat het om frisse en gezonde kost. Wat niet te pruimen of bedorven is wordt weggedaan, het bord afgewassen om daarop de volgende dag weer een verse portie te vinden. Zo voeden beide borden lichaam en geest en leiden ons naar de volgende dag.

Wat schotelen we elkaar voor in onze omgang met elkaar? Hier gelden dezelfde vragen die voor schoolbord en eetbord gelden: hoe zijn we fris en voedend voor elkaar, en wat is in ons gedrag onverteerbaar. Wat eerder heel gewoon was, kan op den duur ontoelaatbaar zijn. Neem het woordje *mensch*. Dat was vroeger correct en

FOTO
STOCK

geldig in ons taalgebruik. Maar dit woord heeft het op den duur moeten *ontgelden* en is nu *mens* geworden. Een kwestie van taalevolutie.

FAMILIEVERBAND

In het gezin spelen zich doorgaans smakelijke en lieve dingen af. Maar het kan er ook heftig aan toegaan, waarbij men elkaar fors in de haren vliegt en het niet meer leuk is. Een leerproces waarin de kinderen uitproberen wat door de beugel kan, en de ouders een oogje in het zeil houden zodat het niet uit te klauwen loopt. Hier is ook een verschuiving van gedrag te zien: was vroeger een fors pak slaag gebruikelijk, nu is dat een strafbare mishandeling.

In groter verband zoals buurt, straat of wijk, is ook een en ander mettertijd uit de mode geraakt. Touwtje uit de brievenbus, of zomaar bij een wildvreemde over de heg klimmen om een appeltje te jatten, dat is vragen om moeilijkheden. Door de schaalvergroting van onze dorpen en steden is hier de onbekendheid met elkaar, en daardoor de achterdocht en zelfs angst voor elke vreemde, toegenomen ten koste van de vroegere gemoedelijkheid.

WERKPLEK

Ook in de werkomgeving zijn de veranderingen in omgangsvormen enorm. Door de bundeling van de belangen van arbeiders sinds de industriële revolutie, zijn de arbeidsverhoudingen

grondig veranderd. Was het ooit normaal dat werkgevers arbeiders als slaven mochten behandelen, nu wordt dat na een reeks van kleine en grote revoluties als kwaadaardig bestempeld en vervangen door vormen van menswaardige waardering. Zo evolueerde de werknemer van werkslaaf tot gelijkwaardig partner in het bedrijfsleven.

In de omgang tussen mannen en vrouwen zien we iets soortgelijks. Was de vrouw eerder zoiets als een bij-man die overal de tweede viool speelde en geen eigen waardigheid had, nu is ze in alle opzichten zowel in de privéruimte als in het openbare leven gelijkberechtigd. Hier was de opstandigheid en eigenwijsheid van Aletta Jacobs de deur waardoor de verandering in omgang haar intrede deed.

POLITIEK

Wanneer men de geschiedenis induikt, dan is het niet te geloven hoe het er vroeger aan toging. De adel, de keizer en koning, ze hoefden maar met hun vingers te knippen en het volk kroop door het stof of liet zich een oorlog insturen, waar het als slachtvee werd afgemaakt. De elite ging ondertussen gewoon door met haar braspartijen. Je zou denken dat al dat geknoei op het bord uit het verleden definitief uitgeveegd is, en dat in plaats van bruuft geweld nu eindelijk het gezond verstand, in de zin van menswaardige verdragen, het pleit gewonnen zou hebben. Dit is door internationale afspraken enigszins gelukt. Maar het blijft verbijsterend te zien dat in onze dagen bepaalde grootmachten

en tirannen hun oude glorie tentoonspreiden, soldatenpetjes in kadavergelid laten opdraven en het meest afschrikwekkend wapentuig laten voorrijden als teken van hun machtspositie in de wereldheerschappij. Zo krijgen we de achterhaald gedachte, agressieve omgang tussen mensen en naties weer als frisse kost op het bord van de wereldpolitiek opgedist. Ik zit elke dag te wachten tot in deze kringen eindelijk weer eens de Bastille bestormd wordt en er een Ceausescu-shockmoment optreedt om de perverse blaaskaken van het bord te vegen. Dit geldt ook voor de Nederlandse politiek, macrobedrijven en 'Zandvoortdieten' die met hun racefanatisme de eisen van natuur en medemens aan hun laars lappen.

Je zou denken dat al dat geknoei op het bord uit het verleden definitief uitgeveegd is, dit is enigszins gelukt.

RELIGIE

Op het gebied van sprookjes en machtsmisbruik kunnen religies er ook wat van.

In de katholieke kerk zijn de lijnen van sprookje en menswaardigheid scherp getekend. Voor veel katholieken is het in hun kindertijd ingeprent sprookje hun leven lang de enige werkelijkheid gebleven. Maar ook op het toneel van de wereldkerk zijn er op het gebied van geloofsovertuiging en ethiek flink wat verschuivingen gaande. De ellende zit 'm vooral in de letterlijke interpretatie van bepaalde Bijbelpassages en de eeuwigheidswaarde die men aan de kerkelijke traditie toekent. Dat verpest de diepe geestelijke waarden van sommige Bijbelse belevingen en blokkeert de groei in geloofsformulering en humane beleving van de geloofslijn van Jezus.

In het Duitse taalgebied en in de Amazone roeren katholieken de trom, geven te kennen dat ze groeien in hedendaagse geloofsbeleving en de dictatuur van de wereldkerk niet langer pikken. Dit proces is al sinds Noordwijkerhout (1968) ook in onze parochies gaande. Van elk pastoraal aanvoelen gespeende bisschoppen, doen ook hier hun best om de kudde in het klassieke gareel te houden. Maar velen hebben dit al lang van zich afgeworpen en zijn uitgebroken. Bij ondervragingen wordt duidelijk dat velen niet meer geloven in een persoonlijke god, noch dat Maria maagd of goddelijke moeder is geweest, of dat bij de consecratie iets verandert in het lichaam en bloed van Jezus; gescheiden mensen en andersdenkenden moeten welkom zijn aan de Tafel van Jezus. Heldere opvattingen en belevingen van gewone mensen in onze dagen. *Geef elkaar te eten en te drinken en maak samen iets moois van het leven.* Daar zit alles in wat ons geloof in moderne zin ons voorhoudt en

stimuleert om te doen. Dat mag gerust versierd worden met mooie zang in prachtige kerkgebouwen en met uitgedoste clerus. Maar als deze clerici zich inbeelden dat ze, in naam van God vanwege hun wijdingsmacht, uitverkoren zijn om iedereen in alle facetten van het leven de les te lezen, dan maken ze zich belachelijk. Van die poppenkast zijn steeds minder katholieken gediend. Dan wordt liturgie gewoon folklore, zoals de schutterij die alleen maar losse flodders de ruimte inschiet, wetend dat zij daarmee de stad niet redt. Dus die hele tot priester gewijde clerus, die als soldaten van het katholieke machtsapparaat aan het front van het leven tekeergaat tegen elke vorm van persoonlijke geloofsinterpretatie, dat is het sprookje dat voorbij dient te zijn. Uitvegen die handel.

Juf Els leerde mij dat je *mensch* moet uitvegen, want we zijn *mens* geworden. Zo moet de, in feite heidense, figuur van priester uitgeveegd worden en vervangen door *herder* en *herderin*, zoals Jezus ons voorleefde. Paus Franciscus wil deze vernieuwing graag op ons bordje leggen. Een smakelijker manier van geloven, zelfs voor katholieken. ●

Soms moet je iets opschrijven om je gedachten vast te houden, vluchtig als ze zijn en voortdurend in de war gebracht door al het andere om je heen.

Schrijven doe ik voor mezelf, in de hoop dat de ander er ook iets aan heeft. In een vorig artikel (*Mariënborg Magazine*, juli 2019) wilde ik, zonder de inzet van het geloof, met mijn verstandelijke vermogens in de buurt van het goddelijke uitkomen. De oogst was mager. De God van de filosofen, die ik voor mijn 'kennis-weten-vraag' raadpleegde, bleef hangen in een andere meer radicale vraag: waar komt het vragen vandaan? Ons verstand loopt uiteindelijk tegen de muur van het mysterie aan.

IN ALLES

Een recent artikel in het *Tijdschrift voor Theologie* helpt mij een stap te zetten in een andere richting. Theologen hebben te lang geprobeerd om het spreken over God maatschappelijk relevant te laten zijn, zo lees ik. Het is ze niet gelukt, gezien de schrale opbrengst in ons dagelijks leven. Daarbij geholpen, of tegengewerkt, door een restauratieve kerk die de geest in menig gelovige kerkganger heeft aangetast. Hoe dan wel? Niet de wereld, de maatschappij, als uitgangspunt nemen maar God zelf, zo is het pleidooi. God zelf is de maat van alle dingen. Het godsbeeld dat daarbij past is al heel vroeg, in de 16de eeuw, verwoord door een filosoof die momenteel hoge ogen gooit. De god van Spinoza is geen persoonlijke God maar desondanks aanwezig in alles: *Deus sive natura*, waar het woord 'natura' zo wijd is als alle werkelijkheid. De God die in alles is, hoeft er dus niet met de haren te worden bijgeslept. Het is even slikken voor wie is opgegroeid met de gedachte dat een persoonlijke God alomtegenwoordig en uitsluitend liefde is. Hoe verhoudt zich dat tot dat wat niet deugt in deze wereld? In een artikel als dit hoeven niet alle theologische problemen

te worden opgelost. Ik blijf stilstaan bij een God die in alles is, want dat is de teneur van het door mij geraadpleegde artikel in bovengenoemd tijdschrift. De focus op God

gericht, hoe deze aan het werk is in de wereld, om van daaruit dingen te begrijpen. De hele werkelijkheid zien als door God gedragen en niet andersom: God toevoegen aan een neutrale modern onwennige wereld, zoals onder theologen gebruikelijk zou zijn. Het is geen sinecure.

SPOREN

Wie deze goddelijke aanwezigheid serieus wil nemen, zal de wereld en het menselijk handelen als zodanig moeten bekijken. Is daarin het goddelijke te herkennen? En hoe dan? Het is tamelijk simpel om de wonderen van de natuur te beschrijven, of de schoonheid van de kunst; het is eenvoudig om Jezus van Nazaret in de strijd te werpen en het alles overkoepelende thema van de liefde opnieuw in te voeren. Allemaal waar en plausibel, heel goed bruikbaar in velerlei uitvoering. Maar toch...

Ik kies voor iets anders. Geen tijdschriftartikel maar herinnering aan een boek dat ik jaren geleden las: *God, een open vraag*. De auteur, Anton Houtepen, is intussen te jong overleden, maar

GOD WAAR BEN JE?

*Verlangen, vertrouwen, verzet en vergeving,
vier menselijke vermogens gemunt tot sporen van God*

de poging die hij daarin waagde om het goddelijke gestalte te geven, is mij altijd bijgebleven. Ik heb het tot iets van mijn eigen waarheid gemaakt. Verlangen, vertrouwen, verzet en vergeving, vier menselijke vermogens heeft hij gemunt tot sporen van God. Typisch menselijke eigenschappen, die we allemaal bij onszelf kunnen herkennen in tal van situaties. Ze vergen ieder een eigen artikel; ik loop ze kort even na.

VERLANGEN

Verlangens hebben we in het klein en in het groot. Ze zijn de drijvende kracht achter ons dagelijkse doen, maar ook in de grote levenskeuzes. Het boeddhisme heeft dit streven gemaakt tot het bittere uitgangspunt van zijn levensfilosofie. De oorzaak van alle lijden is het ontembaar verlangen, dat tot staan moet worden gebracht via het achtvoudige pad. Een ethische levensweg. Het christendom laat zien dat ons verlangen zo sterk is dat het zelfs de grens van de dood niet schuwt bij de voorstellingen van een leven na dit leven.

VERTROUWEN

Met het vertrouwen dat we tentoonspreiden is het al niet veel anders gesteld. Enerzijds ernstig beproefd in een wereld vol *fake news*, anderzijds, wat er ook gebeurt in ons leven, we krabbelen weer op en leveren ons opnieuw uit. Of het nu gaat om een echtscheiding of een ernstige ziekte, met alle littekens van dien, we gaan weer verder, als het enigszins kan in een hersteld verband. Ook in religieus opzicht blijft na teleurstelling de deur op een kier, zelfs bij menig zelfbenoemd atheïst: "Je weet maar nooit, misschien is er toch nog iets..." Verlangen en vertrouwen, je hoeft er eigenlijk niet veel moeite voor te doen. Zelfs tegen het eigen gemoed in klinkt er bij mensen, gezond van geest, weer iets vertrouwensvol door dat het leven mogelijk en draaglijk maakt. Eigenlijk kunnen we niet zonder. Hoeveel moeilijker is dat bij de andere twee genoemde eigenschappen, verzet en vergeving. Er wordt iets van ons verwacht. Inzet.

VERZET

Op de barricaden staan is misschien niet ieder gegeven, maar in het persoonlijk leven is het heel gewoon. We slikken niet alles. Verzet, in de slotzin van de Troonrede kwam het langs. Verzet als je vrijheid in het geding is. Natuurlijk, we laten ons niet zomaar knechten. Hoogstaander wordt het als je verzet pleegt bij het onrecht dat anderen wordt aangedaan. Als een dier mishandeld wordt onder onze ogen, dan voelen we dat we in het geweer moeten komen. Als het kinderen betreft of ouderen, zwakke mensen, dan willen we onze stem laten horen. Eigenlijk bij iedere aantasting van onze menswaardigheid past tegenstand. En gelukkig komt dat ook volop voor. Het misbruikschandaal in de r.-k. kerk of het 'me-too-drama' is daar een actuele illustratie van.

VERGEVING

Het moeilijkste van alles lijkt me het laatste: vergeving. De voorbeelden liggen niet voor het oprapen. Het gebeurt ook niet vaak in het openbaar. Zeker niet in grote, pijnlijke kwesties, als je tot in het diepste van je ziel gekwetst bent. Kom daar eens om. Dood door schuld, vergeven? En toch zijn er mensen die tot zulk een hoogte weten te stijgen, boven zichzelf uit. We buigen ervoor met diep respect.

Verlangen, vertrouwen, verzet en vergeving, ze hebben allemaal iets van doen met het verleggen van grenzen. Van vrij menszijn dat zich niet laat vastpinnen aan het onvolmaakte hier en nu. Ze roepen op tot meer en anders. Echt verlangen is meer dan behoefte bevredigen, echt vertrouwen vraagt om een riskante sprong. Echt verzet gaat voorbij aan het eigen belang. Echt vergeven vraagt om het bovenmenselijke.

Zou God daar misschien in de buurt zijn? ●

Wat hebben God en mens met elkaar te maken? Een reactie op de bijdragen van Henk Meeuws (in de brochure *Getuigen van Geloof*, december 2018) en Ria Schoenmakers-van Osch (*God is een woord in Mariënborg Magazine*, juli 2019)

Wat bedoelen we met het woord 'God'? Het is een woord dat al sinds onheuglijke tijden wordt gebruikt, in velerlei varianten, afhankelijk van de gebruikte taal. Voor velen met een vanzelfsprekende betekenis, voor anderen een vraag, voor weer anderen een woord waarover je je schouders ophaalt: God bestaat immers niet. Maar 'God' en 'mens' blijken in de beleving van zeer veel mensen iets met elkaar te maken te hebben, zijn betekenisvol en bepalend in hun leven.

GOD EN MENS

Laten we het eerst over mensen hebben. Het waren mensen die dat woord God gingen gebruiken. De mens heeft kenmerken die weergeven wat hij is als mens. Deze 'zijnskenmerken' (constitutieven) zijn: lichamelijke (als vorm en materie, meer in het bijzonder zijn zenuwstelsel), waarnemingsvermogen, relatiewezen, bewustzijn, zelfbewustzijn, rede, vrije wil. Voor de geschiedenis van de mensheid zijn al deze kenmerken van wezenlijke betekenis: in hun samenhang zijn ze tot ontwikkeling gekomen, waardoor de mens geworden is wat hij nu is. Vanuit deze zijnskenmerken kunnen wij, door op logisch verantwoorde wijze van deze feitelijke kenmerken uit te gaan, verantwoorde conclusies trekken en ter zake dienende vragen stellen. We kunnen immers, volgens het 'moderne' denken, waarheid als waarheid (in elke vorm, dus bijvoorbeeld ook als een bestaande relatie) herkennen op basis van waargenomen feiten (= weten!). Vanuit bovengenoemde zijnskenmerken (in hun samenhang) kunnen we vaststellen wat waar, waarachtig en goed is (met name goed-medemens-zijn), kunnen wij

daarnaar ook handelen als we dat willen (en zijn daarvoor verantwoordelijk), en kunnen we oprecht blij en dankbaar zijn over wat schoon is en wat ons ook anderszins gelukkig maakt. De mens kan dus wat Charles Taylor "goed leven" noemt, herkennen, ernaar verlangen, streven naar het volmaakte; daarmee zin geven aan zijn bestaan. De mens is in staat zichzelf te overstijgen en zich absolute waarden en normen voor te stellen, zoals hét ware, hét goede, dé rechtvaardigheid. De mens kan echter ook, als vrije mens, het ware en goede veronachtzamen, er aan voorbijgaan, door het ware en goede niet te doen.

HEBBEN WE GOD NOG NODIG?

Over God spreken is moeilijker. Zijn/Haar bestaan kunnen wij niet bewijzen. We hebben dat leren omschrijven als: "God is een mysterie". Pogingen van veel filosofen om Gods bestaan aan te tonen hebben geen verantwoordbaar resultaat opgeleverd. Toch geven die pogingen ons wel te denken. Want in de beleving van mensen heeft God altijd een rol gespeeld. Mensen stelden vragen die zij, met de in hun tijd beschikbare kennisontwikkeling, niet altijd konden beantwoorden. Vragen zoals: waar blijft de zon tijdens de nacht, waar blijf ik als ik sterf, en vooral ook: hoe hoor ik te leven? Om samenhang in hun denken te behouden en om bij contact met anderen wederzijds verstaan mogelijk te maken, werden woorden, beelden, bedacht die voor hen antwoord gaven op de vragen die in hen waren opgekomen. 'Beelden' werden als vanzelf tot 'zijn', tot bestaande wezens, gedacht en vol overtuiging als zodanig gebruikt. Het waren woorden als: geest, God, duivel, engel, hemel, hel. Aan het woord God werd veelal automatisch de gevoelswaarde meegegeven van almachtig, eeuwig en volmaakt. In het premoderne denken gaf dit geen probleem. Dat was een samenhangend gesloten systeem dat voor de gelovigen zin en moraliteit verantwoordde.

Maar in onze moderne tijd hebben die beelden voor velen niet meer diezelfde overtuigingskracht. Kunnen wij, als we de tekenen van de tijd willen verstaan, nog wel iets met 'God'? Past God nog wel in deze tijd waarin de wetenschap steeds meer vragen kan beantwoorden en de techniek in staat blijkt alles voor ons te maken wat we denken nodig te hebben? Het blijkt echter ook dat ons weten steeds weer door nieuw weten, nieuwe inzichten, wordt achterhaald en dat technische verworvenheden al na korte tijd als ouderwets worden afgedankt. Dan rijst wel telkens de vraag of 'goed leven', herkenbaar in de samenhang van al haar hierboven genoemde fundamentele aspecten, nog wel te beleven is. Kan de Godsidee uitdaging en stimulans zijn om de valkuilen van vanzelfsprekendheden en egocentrisme te vermijden?

Hier kan, denk ik, het vermogen om al denkend onszelf te overstijgen, helpen. Ons menselijk idee van het volmaakte, kan voor ons een Godsidee, een Godsbeeld worden, als “oerbeeld van liefde en scheppingskracht, oerbeeld van het ware, het goede en het schone”. Een Godsidee als ultiem criterium voor ons denken en handelen, zoals herkend in de geschiedenis van de mensheid, met de gevoelswaarde van eeuwig, almachtig en volmaakt. Deze gedachtesprong acht ik verantwoord gezien de voorbeelden van volmaaktheid, of minstens het streven daarnaar, die wij bij vele medemensen in hun (al of niet gelovige) levenshouding kunnen herkennen. En meer in het bijzonder moeten wij als christenen daarbij denken aan Jezus van Nazaret, ”in wiens bevrijdend woord God een gezicht heeft gekregen en de gestalte heeft aangenomen van de Geest die steeds weer verwachting en voorafschaduwing van toekomst wekt” (Borgman). Daarmee ligt die Godsidee, “Gods verborgen transcendentie” (Halek), in het verlengde van het menselijke begrip van ‘goed leven’; anders gezegd: de menselijke idee van ‘goed leven’ ligt in het verlengde van de Godsidee die ons in de religie wordt aangereikt. “God schiep de mens naar eigen beeld.”

NOG ENKELE OPMERKINGEN

De aanvaarding van de omschrijving van dit Godsbeeld is nog niet echt ‘geloven’. Wel moet dit Godsbeeld, deze Godsidee: “oerbeeld van liefde en scheppingskracht, oerbeeld van het ware, het goede en het schone” het grondbegrip van de theologie zijn, ultiem criterium voor verantwoord theologisch denken. Maar pas wanneer we niet alleen bereid zijn die Godsidee te omarmen maar ook van harte ernaar te willen streven de weg van ‘goed leven’ te volgen, pas dan is er sprake van echt geloven.

Het onderscheid tussen God en Godsidee wordt (voor zover ik weet, zie bijvoorbeeld de inaugurale rede van prof. Borgman) in de praktijk van de theologie niet of zelden gemaakt. Toch zou dat beter zijn: de ‘God’ die we vereren, en ‘de Godsidee’ waarover we met elkaar in discussie kunnen gaan. Dat zou verhelderend kunnen werken in onze gesprekken met humanisten: we kunnen het eens zijn over goed leven ook al verschillen we in motiverende achtergrond. Maar ook met christenen van een andere denominatie en met de islam: we vereren met hen dezelfde God, maar over wat Hij/Zij in onze beleving voor ons betekent kunnen we van mening verschillen, zonder elkaar van ketterij of domheid te beschuldigen. Want het gaat over een door mensen herkend Godsbeeld dat we verschillend kunnen interpre-

teren. De oecumene zou hiermee gediend zijn.

De vraag of God bestaat kan ook ik niet beantwoorden. Mijn ‘weten’ schiet tekort. Maar wat ik altijd hopen zal: dat Zijn geest op mij blijft stoten! Het ‘Mysterie’ blijft!

•

KAN DE GODSIDEE UITDAGING EN STIMULANS ZIJN OM DE VALKUILEN VAN VANZELF SPREKEND HEDEN EN EGOCEN TRISME TE VERMIJDEN?

KRITISCHE SCHRIJVERS

WIJ VROEGEN U ONS TE LATEN WETEN WAT KRITISCH KATHOLIEK-ZIJN VOOR U BETEKENT. IN DIT NUMMER VAN MARIËNBURG MAGAZINE WEER EEN VAN DE INZENDINGEN.

*“Leven is per definitie veranderen en groeien,
als persoon en in relaties.”*

Kritisch zijn wordt in hiërarchische organisaties en landen beschouwd als een aanval op de leiding die met alle middelen bestreden moet worden. In dynamische en meedenkende organisaties en landen wordt meedenken en overleg op prijs gesteld en gewaardeerd, ook al is men het er niet altijd mee eens.

Een kritisch katholiek is in de eerste plaats kritisch naar zichzelf en pas op de tweede plaats naar anderen. Hij/zij zoekt naar verbetering en verandering en stelt vragen aan de hiërarchie, ook al krijgt hij niet altijd antwoord over het beleid, het beheer van gebouwen, de vorm van de liturgie en het ontbreken van gesprek over relatieontwikkeling inclusief de seksualiteit. De omgang met verscheidenheid en tegenstellingen leidt onvermijdelijk tot een moeilijke vrijheid en conflict, door het beroep op het afstaan van de vanzelfsprekende macht van het weten.

Er is een verschil tussen gehoorzamen aan de geschreven leer, en de kwaliteit van de relatie waarin ook de onmacht en niet-weten aan de orde kunnen komen. Een leer is tijdgebonden geformuleerd en roept vragen op bij verandering van mensen en de maatschappij.

Christelijke gehoorzaamheid is gehoorzamen aan Christus, en niet altijd aan zijn vertegenwoordigende hiërarchie in de kerk als die door gebrek aan deemoed geen bereidheid meer toont om te veranderen, omdat ze geen twijfel meer kent en niet meer kan geloven in de goede wil van de gelovigen. Leven is per definitie veranderen en groeien, als persoon en in relaties.

De verhouding tussen leken en herders veronderstelt niet meer blinde gehoorzaamheid, maar ook gesprek over de ervaren problemen en rekening houden met verscheidenheid. De gehoorzaamheid aan leiders als genoemd in Hebr. 13 vs 17, is op de eerste plaats gehoorzamen, dat is gehoor verlenen aan, de leiding van God om het goede te doen volgens het eigen kritische geweten, en het gesprek aan te gaan als mensen van goede wil. De herders moeten ook verantwoording afleggen aan hun geweten en de aan hen toevertrouwde kudde. Herders worden geacht hun kudde op te zoeken en vooral de verloren schapen.

Henk Haen, Udenhout

LEON GOERTZ

MIST

Op een herfstochtend kuerde ik met mijn broer achter onze koeien aan om ze te hoeden. Terwijl de beesten de schaarse sprietjes groen te grazen namen, vermaakten wij ons bij een veldoventje met het poffen van kastanjes. Daar waren we zo druk mee, dat we te laat merkten dat we omhuld waren door een mistbank. Geen koe meer te zien.

Als opgejaagde cowboys verlieten we ons kampvuur om de rondstruinende dieren op te sporen. Enkele smikkelden in een bietenveld, andere speelden verstoppertje tussen maïsstengels en eentje deed verwoede pogingen om uit een sloot te klauteren.

Mistige toestanden en zin om er tussenuit te knijpen komen overal voor. Zo is het oude huisje-boompje-beestje voor menigeen afgegraasd en versleten terrein geworden. In relatievorming en onderwijs wordt geëxperimenteerd dat het een lieve lust is.

De scholier heeft amper het klaslokaal verlaten of hij duikt al via zijn mobieltje in de mistige wereld van de virtuele werkelijkheid, waar hij smult van de nieuwtjes en flauwekulletjes die zo betoverend kunnen zijn dat hij van het padje raakt. Het is een hele toer om hem terug te fluiten en weer bij de les te krijgen.

Ook in de industriële, economische en politieke wereld is het hek van de dam. Dictatoriale en militaire grootmachten liggen als roofdieren op de loer en zoeken wie ze kunnen verslinden. Intussen zitten de afgevaardigden van de EU en de NAVO warmpjes bij hun juridische kookpotjes in Brussel en New York een en ander te bekokstoven, en denken daarmee de wereld in toom te houden. Maar verschillende wildwestmachten toveren juridische rookgordijnen tevoorschijn die ze als dekmantel gebruiken om door alle mazen van de wet heen te glijpen. Deze versluitingstactiek speelt zich ook af in ons parlement. Sinds de Uil van Minerva met een verleidelijk lavendelluchtje en zoetgevooid pianodeuntje in onze Tweede Kamer rondfladdert, is de mistige taal van verbloeming, vergeetachtigheid en sorrykreetjes niet van de lucht. Wie gelooft ze nog?

Diezelfde vraag is actueel in de katholieke kerk. De kardinale wijsheid van aartsbisschop Eijk ligt nog altijd bij de middeleeuwse aanbidding van het Allerheiligste in de eucharistie. Blijkens het door hem uitgeroepen liturgische Jaar van de Eucharistie is dit voor hem het aloude kampvuurtje rond de Godslamp, waaromheen hij samen met zijn vrome toegewijde priesterschaar eerbiedwaardig neerknielt en blijft heiligen.

Hierbij merkt bisschop Harrie Smeets van Roermond fijntjes op: "Wij hebben geen priestertekort, wij hebben een gelovigentekort". Kun je het nog mistiger verzinnen?

CO
LU
MN.

HUUB SCHUMACHER

NEE, NIET 'LAAT MAAR GEBEUREN...'

Het zal wel aan het ouder worden liggen, maar ik betrap me erop naar 'de-kerk-van-vandaag' te kijken op een manier die, eerlijk gezegd, voor mezelf maar het beste uitkomt. Met al die malaise moet je toch wat! Je moet toch ergens iets van 'gerustheid' vandaan halen, en die haal je dan maar uit je eigen hersenspinsels. Maar mocht je je in mijn visie/theorie herkennen – en die volgt hieronder – dan wil ik je in dit schrijven toch maar waarschuwen, want uiteindelijk blijkt achteraf dat ik mezelf maar wat aanpraat; in de praktijk blij ik immers een heel andere en reageer ik nog altijd totaal anders dan ik in theorie graag zou willen.

Over wat voor kijk-op-kerk ik het dan heb... in theorie zeg ik, nu op mijn leeftijd (haast 75): "Laat ze maar doen, al diegenen die het momenteel binnen de officiële kerk voor het zeggen hebben. Laat ze maar weer terugkruipen in dat veilige bolwerk van vooroorlogse kerkelijke zekerheden, waar ze blijkbaar heel hun identiteit aan vastknopen. Laat ze maar doen met het zichzelf weer pastoor en kapelaan laten noemen. Laat ze maar doen, al die diakens die zonder blikken of blozen triomfantelijk met een grote stralende priesterboord over straat gaan. Laat ze maar doen. Het heeft toch geen zin om ertegen op te boksen. Laat mij dan maar bondgenoten zoeken met wie ik naar nieuwe wegen mag zoeken, naar een andere kerktaal, naar andere rituelen. En ik weet wel, nieuwe wegen gaan is ook maar tasten in het donker. En ook al is de keuze voor deze andere weg ergens ook best wel ontmoedigend – want kwantitatief gezien zet die immers ook maar heel weinig zoden aan de dijk – het is altijd nog beter dan dat akelige, in mijn ogen zo krankzinnige gedoe om net te doen alsof tijden helemaal niet veranderen en mensen niet totaal anders zijn dan vijftig jaar geleden." Tot zover de theorie.

Maar in de praktijk kan ik zo'n zienswijze bij lange na niet volhouden. Deze is veel te afstandelijk. Het blijkt immers overduidelijk, alleen al uit mijn hartslag, dat ik bij het minste of geringste voorval met allerlei nare gevoelens volschiet richting de vertegenwoordigers van 'die kerk waar ik honderdduizend vragen bij heb' en er dus blijkbaar echt niet onverschillig onder blijf. Ik zit in een mum van tijd bovenop de kast, volslagen onmachtig die vredige, rustige, afstandhoudende theorie van hierboven bij de hand te hebben en te denken 'Laat ze maar...'

Om eens wat te noemen: kort geleden zat ik in een kerk voor een uitvaartdienst. En wat ik al wel eerder gehoord had, en waarvan ik wist dat het in veel kerken gebeurde, maakte ik nu zelf mee – waardoor het dan ineens aan het eigen lijf komt: in het uitvaartboekje, onder het kopje 'Communie' – met grote zwarte randen er omheen, cursief en dik gedrukt zodat het niemand kon ontgaan – kreeg met een paar gepeperde zinnen 'weet ik wie allemaal' een meedogenloos orthodoxe dreun tegen de hersens. Ik las daar:

Voor het ontvangen van de H. Communie vraagt de Kerk echter dat men als praktiserende gedoopte deelt in het katholieke geloof in het Lichaam van Christus, werkelijk aanwezig in de Communie, en men ook leeft in overeenstemming met die genade (en eventuele ernstige zonden herstelt in de sacramentele belijdenis). U kunt dus ook gerust blijven zitten of desgewenst naar voren komen om, met de armen gekruist voor de borst, de zegen te ontvangen.

Toen deze lugubere tekst ook nog eens voorgelezen werd door mijnheer pastoor, durfde ik niet om me heen te kijken. Ik schaamde me. Hier wordt toch vierkant over het eigen geweten van mensen heen gewalst...! Als je al iets wilt zeggen, denk ik dan, vraag dan netjes aan iederéén om het eigen geweten te raadplegen en wel of niet ter communie te gaan. Hier wordt voor mensen beslist...! Ik zat daar in die bank direct bovenop de kast. Dat 'Laat maar gebeuren...' is echt onzin!

CO
LU
MN.